

TA'LIM JARAYONIDA O'QUVCHILAR FAOLLIGINING INDIVIDUAL PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Taxirova Sabohat Rustamovna

Xorazm viloyati Shovot tumani 49-maktab amaliyotchi psixologi

Ro'zimova Surayyo Rahimovna

Xorazm viloyati Shovot tumani 45-maktab amaliyotchi psixologi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta'lim jarayonida o'quvchilar faolligining individual psixologik xususiyatlari, ularning o'qishga bo'lgan munosabati, motivatsiyasi va shaxsiy farqlari yoritilgan. Har bir o'quvchining o'ziga xos jihatlarini hisobga olish orqali ta'lim samaradorligini oshirish masalalari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: o'quvchi faolligi, individual yondashuv, psixologik xususiyatlar, motivatsiya, diqqat, qiziqish, o'qish faoliyati, ijtimoiy ko'nikmalar, pedagogik yondashuv, shaxs rivoji.

KIRISH

Ta'lim jarayonida o'quvchilar faolligi muhim ko'rsatkichlardan biri hisoblanadi. Har bir o'quvchi dars jarayonida bir xil darajada faol bo'lavermaydi. Bu holat ularning individual psixologik xususiyatlari bilan bevosita bog'liqdir. Shu sababli o'qituvchi har bir o'quvchining o'ziga xos jihatlarini hisobga olgan holda yondashuvi lozim.

O'quvchilarning faolligi, avvalo, ularning motivatsiyasiga bog'liq. Qiziqish va ichki ehtiyoj mavjud bo'lsa, o'quvchi darsda faol ishtirok etadi. Aks holda, u passiv bo'lib qoladi. Shu bois o'qituvchi darsni qiziqarli, hayot bilan bog'liq va o'quvchining ehtiyojlariga mos tarzda tashkil etishi zarur.

Har bir o'quvchining temperament xususiyatlari ham uning faolligiga ta'sir qiladi. Ba'zi bolalar tabiatan faol, ochiq va tezkor bo'lsa, boshqalari tortinchoq, sokin va sekin bo'lishi mumkin. Bu farqlarni to'g'ri tushunish o'qituvchiga individual yondashuvni tanlashda yordam beradi.

Diqqat va xotira jarayonlari ham o'quvchi faolligida muhim rol o'ynaydi. Diqqati tez chalg'iydigan o'quvchi uzoq vaqt davomida faol bo'la olmaydi. Shu sababli dars jarayonida turli metodlardan, interfaol usullardan foydalanish muhimdir.

O'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchi ham faollikka ta'sir ko'rsatadi. O'ziga ishongan o'quvchi savollarga javob berishdan, fikr bildirishdan qo'rqmaydi. Aksincha, ishonchsiz o'quvchi faoliyatdan chekinadi. Shuning uchun ijobiy rag'batlantirish muhim ahamiyatga ega.

Ijtimoiy muhit ham katta rol o'ynaydi. Sinfidagi psixologik muhit qanchalik qulay bo'lsa, o'quvchilar shunchalik erkin va faol bo'ladi. Do'stona va qo'llab-quvvatlovchi muhit o'quvchilarning o'z fikrini ochiq bayon etishiga yordam beradi.

O'qituvchining shaxsiy yondashuvi ham hal qiluvchi omillardan biridir. Har bir o'quvchiga individual e'tibor qaratish, uning qiziqishlarini inobatga olish va imkoniyatlariga mos topshiriqlar berish ta'lim samaradorligini oshiradi.

Ta'limda o'quvchilarning shakllanishi — bu o'quvchining bilim, ko'nikma, xulq-atvor va shaxsiy sifatlar jihatidan rivojlanib, yetuk shaxs bo'lib borish jarayonidir.

Oddiy qilib aytganda, bu — o'quvchining maktab ta'limi orqali har tomonlama kamol topishi demakdir.

Ta'lim jarayonida o'quvchi faqat bilim olib qolmaydi, balki quyidagi jihatlar ham shakllanadi:

- fikrlash va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyati;
- muloqot va jamoada ishlash ko'nikmalari;
- axloqiy qadriyatlar va xulq-atvor;
- o'ziga ishonch va mas'uliyat hissi;
- qiziqish va qobiliyatlar.

O'quvchilarning shakllanishiga ta'sir qiluvchi asosiy omillar:

- oila — bolaning dastlabki tarbiya manbai;
- maktab — bilim va ijtimoiy muhit;
- o'qituvchi — yo'naltiruvchi va tarbiyachi;
- tengdoshlar — ijtimoiy munosabatlar orqali ta'sir;
- jamiyat — umumiy qadriyatlar va muhit.

Ta'lim jarayonida o'quvchi bosqichma-bosqich rivojlanadi. Dastlab u bilim olishga o'rganadi, keyin esa mustaqil fikrlash, tahlil qilish va o'z nuqtai nazarini shakllantirishga o'tadi.

Bu jarayonda o'qituvchining roli juda muhim. U o'quvchini faqat o'qitmaydi, balki uni qo'llab-quvvatlaydi, rag'batlantiradi va to'g'ri yo'naltiradi.

Ta'limda o'quvchilarning shakllanishi — bu uzluksiz va murakkab jarayon bo'lib, u orqali bola bilimli, tarbiyali va mustaqil fikrlaydigan shaxsga aylanadi.

Qiziqish biron-bir sohada to'g'ri yordam beradigan motivdir. Individ uchun qiziqish, sub'ektiv tarzda olganda, bilish jarayoni tusini kashf etadigan ijobiy xissiy ohangda, ob'ekt bilan chuqurroq tanishishga, u haqda ko'proq bilish, uni anglab yetishga bo'lgan istakda namoyon bo'ladi. Qiziqishlar bilishning doimiy qo'zg'atuvchi mexanizmi sifatida namoyon bo'ladi. Qiziqishlar mazmuniga, maqsadlariga, miqyosiga va barqarorligiga ko'ra tasnif qilinishi mumkin. Kishidan ko'proq nimaga qiziqish paydo bo'lishi va uning bilish ehtiyojlari ob'ektning ijtimoiy qimmati psixologik jihatdan muhim ahamiyatga ega. Maktabning eng muhim vazifalaridan biri - o'smirlik yoki yoshlarning faol bilish va mehnat faoliyatiga rag'batlantiradigan va maktabdan tashqari ham saqlanib qolishi mumkin bo'lgan jiddiy va sermazmun qiziqishlarini uyg'otishdan iboratdir.

Qiziqishlar o'zining kengligi bo'yicha ham farq qiladi. bir xil odamlarda

qiziqishlar bir sohaga qaratilgan bo'lishi mumkin, boshqalarda esa barqaror ahamiyatga ega bo'lgan ko'plab ob'ektlarga bo'lingan bo'ladi. Qiziqishlarning tarqoqligi ko'pincha Shaxsning salbiy xislati sifatida yo'zaga keladi, lekin ayni chog'da qiziqishlarning keng miqyosliliigi kamchilik tariqasida talqin qilish noto'g'ri bo'lur edi. Shaxsning ko'ngildagidek rivojlanishi, ko'zatislar ko'rsatilganidek, qiziqishlar miqyosining tor emas, aksincha keng bo'lishini taqozo etadi. E'tiqod Shaxsni o'z qarashlariga, printsiplariga, dunyoqarashiga muvofiq tarzda ish ko'rishga da'vat etadigan motivlar tizimidir. E'tiqod shaklida namoyon bo'ladigan ehtiyojlarning mazmuni-bu tabiat, tevarakatrodagi olam to'g'risidagi bilimlar va ularning muayyan tarzdagi tushunilishi demakdir. Bu bilimlar nuqtai nazarlar (falsafiy, estetik, ahloqiy, tabiiy-ilmiy va hokazolar)ning tartibga solingan va ichki uyushgan tizimini tashkil etgan taqdirda kishining dunyoqarashi sifatida talqin qilinishi mumkin. Dunyoqarash sinfiy xarakterga ega. Kishining fikrlari va g'oyalari, printsiplari uning butun hayoti mazmuni bilan, uning qarashlari tizimiga zarur tarkibiy qismi sifatida kirgan bo'ladi, kishi uchun alohida Shaxsiy mohiyat kasb etadi va shuning uchun ham u bu fikrlar va printsiplarni qaror topshirishga, ularni himoya qilishga, ularni boshqa odamlar ham ma'qul ko'rishlariga erishish uchun qat'iy ehtiyoj sezadi. Psixologiyada Shaxsning yo'l-yo'riqlari uning u yoki bu ehtiyoji qondirilishiga yordam berishi mumkin bo'lgan faoliyatga tayyorligining, moyilligining o'zi tomonidan anglanilmaydigan holatini belgilaydi. Masalan: birinchi sinf o'quvchilarining muallimaga nisbatan uning har qanday hatti-harakatlariga, shu jumladan biron bir boshqa kishida namoyon bo'lganida bolalarning qarshi harakatini qo'zg'atishi mumkin bo'lgan hatti-harakatlariga nisbatan ham hech qanday tanqidiy yondashish bo'lmaydi.

O'z "Men"ining mavjudligini his qilish shaxsning hali chaqaloqligi paytidayoq boshlanadigan va o'zoq davom etadigan hamda sobiq ittifoq psixologi I.S.Kon "Men"ning kashf etilishi" deb juda o'rinli atagan shakllanish jarayonining sezgirligi undan tashqaridagi buyumlar tufayli hosil bo'ladigan sezgilardan farqini anglay boshlaydi. So'ngra 2-3 yoshida bola buyumlar bilan o'z xususiy harakatlari jarayoni va natijasida hosil bo'ladigan hursandchilikning katta yoshdagilarning konkret harakatlaridan farqini ajratadi va kattalarga qarata: "Yo'q, men o'zim qilaman!" deydi. U endi o'zini atrofdagi muhitdan faqat ajratib olgan holda emas, balki o'zini boshqalarning hammasiga qarama-qarshi ("Bu seniki emas, meniki!") qo'ygan holda o'zini birinchi marta o'zining xususiy harakatlari va hatti-harakatlari sub'ekti (bolaning nutqida Shaxsiy olmosh paydo bo'ladi) sifatida anglay boshlaydi. Bolalarda bog'cha bilan maktabga borishi oralig'ida va boshlang'ich sinflarda katta yoshdagilar, ota-onalar va o'qituvchilar yordamida hali o'z yutuqlari va muvaffaqiyatsizliklarining sabablarini anglab yetish darajasida ("Men hammasidan "Besh" olib kelaman, matematikadan esa "uch" qo'yishgan, sababi men doskadan noto'g'ri ko'chirarkanman. E'tiborsizligim uchun Anna Petrovna necha martalab menga "ikki"

qo`ygan”) o`zining psixik xislatlariga baho bera olish imkoniyatlari (xotira, tafakkur va hokazolar) paydo bo`ladi. Nihoyat o`spirinlik davrida va yoshlik davrida ijtimoiy hayotga va mehnat faoliyatiga faol qo`shilib ketish natijasida o`ziga ijtimoiy-ahloqiy jihatdan baho berishning kengaytirilgan tizimi shakllana boshlaydi, o`zini anglab yetish tugallanadi va “Men”ning siymosi asosan tarkib topadi. Insonning eng yorqin xususiyatlaridan biri bu gapira olish qobiliyatidir. So`z inson psixikasi mavjudligining muhim shartidir.

O`quvchilar ruhiy holati — bu o`quvchining ichki kechinmalari, hissiyotlari, kayfiyati va psixologik barqarorligini ifodalovchi holatdir.

Oddiy qilib aytganda, bu — o`quvchining o`zini qanday his qilayotgani (xursand, xavotirli, tushkun yoki ishonchli)dir.

O`quvchilar ruhiy holati turli omillarga bog`liq bo`ladi:

- oiladagi muhit;
- maktabdagi sharoit va o`qituvchi munosabati;
- tengdoshlar bilan aloqalar;
- o`qishdagi muvaffaqiyat yoki qiyinchiliklar;
- shaxsiy xususiyatlar.

Ruhiy holat o`quvchining xulq-atvori va o`qishiga bevosita ta`sir qiladi. Masalan:

- yaxshi ruhiy holat — faoliyat, qiziqish va yuqori natija;
- yomon ruhiy holat — charchoq, e`tiborsizlik, o`qishga qiziqmaslik.

O`quvchilarda quyidagi ruhiy holatlar tez-tez uchraydi:

- quvonch va motivatsiya;
- xavotir va qo`rquv;
- stress va charchoq;
- tushkunlik yoki ishonchsizlik.

Agar o`quvchining ruhiy holati uzoq vaqt davomida salbiy bo`lsa, bu uning rivojlanishiga salbiy ta`sir qiladi.

Shu sababli:

- o`qituvchi o`quvchiga mehr bilan yondashishi;
- ota-ona farzandini tushunishi va qo`llab-quvvatlashi;
- psixolog zarur hollarda yordam ko`rsatishi muhimdir.

O`quvchining ruhiy holati uning o`qishi, xulqi va shaxs sifatida rivojlanishida muhim ahamiyatga ega bo`lib, unga doimo e`tibor berish zarur.

XULOSA

O`quvchilarning ruhiy holati ularning ta`lim jarayonidagi muvaffaqiyati, xulq-atvori va shaxs sifatida shakllanishida muhim o`rin tutadi. Ijobiy ruhiy muhit o`quvchining bilim olishga bo`lgan qiziqishini oshiradi, salbiy holatlar esa uning rivojlanishiga to`squinlik qiladi. Shu sababli o`quvchining ichki kechinmalariga befarq bo`lmaslik, uni tushunish va qo`llab-quvvatlash zarur. Oila, maktab va psixolog

hamkorligi orqali o'quvchilarda sog'lom va barqaror ruhiy muhitni shakllantirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Bolalar psixologiyasi va metodikasi.- Z.Nishanova, G.Alimov.
2. O'qituvchi qobiliyati va uni psixologiyada o'rganilishi- K.Qudratova
3. Ibrohimjon M. et al. PSYCHOLOGICAL CRISES IN PERSONALITY PSYCHOLOGY AND WAYS TO OVERCOME THEM //Galaxy international interdisciplinary research journal. – 2022. – T. 10. – №. 4. – C. 743-746.
4. Maxmudjonov , I. . (2023). O`SMIR YOSHIDAGI BOLALARNING O`QISHGA BO`LGAN MOTIVATSIYASINI OSHIRISH. Бюллетень студентов нового Узбекистана, 1(4), 60–63.
5. Ziyo.net